

7406

KUNGL. UNIVERSITETETS BIBLIOTEK

UPPSALA

Landsmålsarkivet

Dalarna

Bjursås en.

7406
90ht

Nord, E. H. 1934

Arar på ULMA:s frågel. 19: Nätbrök.

6 bl. 42

L.L.

E. H. Nord.

Landsmålsarkivets frågelista 19.

N Ö D B R Ö D.

I. Inledande.

Missväxtår ha i ortens mål kallats nödår, missväkstår, tårrk-
år eller frösår /nödår, missväxtår, torrkår, frostår./ Nödår och
missväxtår betecknar felslagen skörd, torkår och frostår att skör-
den delvis slagit felt på grund av torrka eller frost. Så kan t.ex.
vid frostår höskörden bliva god medan säden fryser bort eller ska-
das av frost på lågt belägna fält.

Lykkoår /lyckoår/, g8tt år / gott år/ heter det, då skörden är
god. Vi ha hävi e g8tt år i år / vi har haft ett gott år i år/ bru-
kar det heta.

För Bjursås funnos två sokkänmagasin /sockenmagasin/ från 1700-
talet, varav ett ännu användes för sitt ändamål, nämligen att ut-
låna säd, utsäde till behövande under sädesbrist. Regeln var att
man på hösten, sedan skörden bärgats skulle betala igen vad man
på våren lånat till utsäde. Kunde man då ej betala fick lånet an-

Dalarna.

Bjursås.

E. H. Nord.

Ink. 13/7 34.

Landsmålsarkivet Uppsala 7406
E. H. Nord. 1934. BJURSÅS

DAL.

Frgl. 19

stå tills man kunde betala. Dessa magasin lämnade dock god behållning, man tog duktig ränta. För en tunna, 8 fjärdingar skulle en fjärding lämnas i ränta, alltså nära 12 procent. Å sockenstämma valdes en magasinsstyrelse, som förvaltade säden. Magasinet hölls öppet vissa dagar under våren och hösten. När man fått in så mycket säd som magasinerna kunde rymma, då försåldes en del av säden.

Ä sir ut vi skä bi sälösa i år / det ser ut vi skall bli utan säd i år! / var vanligt uttryck, då säden började tryta eller då skörden såg dålig ut.

Klenbrö /klenbröd/ var namnet i målet på bröd av dåliga ingredienser. Under goda år bakade man också sämre och bättre bröd, det förra kallades vardagsbrö /vardagsbröd/ och det senare för söndagsbrö / söndagsbröd/. Allt fint bröd kallades i målet för söndagsbrö.

Då säden kastats under oår tillvaratog man de finaste agnarna jämte frö av ogräs och all slösäden samt malde detta till bröd. Den bästa säden sparade man, såvitt möjligt för utsäde nästa år.

Godbr.
bröd

Under goda och normalt goda år användes enbart mjöl av ren säd till bröd. Potatis har aldrig räknats som utdrygningsmaterial i mjölet, man har ansett att brödet blivit bättre genom att man blandat potatis i bröddegen. Det är ingen som minns att bark blandats i brödet. Däremot åt man under sädesbrist tallstrunt på våarna. Denna barkades och åts utan att tillredas på något sätt.

Ä nu ä vi fodärlös / och nu är vi foderlösa/, ä sir ut som vi skä bi fodärlös / det ser ut som vi skulle bli foderlösa/ sades, då man befarade foderbrist.

Kona ä svetjin / korna äro dåliga på grund av svält/, kona ~~sirx~~ ä skrikur / korna är skrikor/ d.v.s. magra och dåliga. Koa ä så magär ä tom, ä barä e skriku! / kon är så nager och tom, det är bara en skrika.

Löv användes i stor utsträckning för att utdryga foddret, så ock gron /ljung/. Gran- och tallris fingo fåren och getterna hålla till godo med i ganska stor utsträckning under vintrarna. Även något lav plockades. Fodret för svinen utdrygades med hästgödsel.

Bodbo.
Losa.

} Bodbo.
skriker
f.

II. Bark.

Bjursåsborna vilja ej vidgå att bark någonsin blandats i brödet. Tydligt har närheten av Falun med dess gruva gjort att bjursåsborna levat under drägligare förhållanden än t.ex. siljanssocknarna och övre Dalarna. Man fick sig ju alltid någon slant genom att kola och sälja produkterna till Falun.

Bark av al har malts till mjöl i blandning med agnar för kreaturen, till sletjur / sleke/.

Granbark, sälgbark, och bark av vide togs till garvning. Barken togs under savningstiden, då ^{ann} ~~man~~ kunna löp-åv ann / då man kunde löpa av den! / Saven, savän, Nu löpar bærretjän! / nu löper barken, savas det! / Man undersökte om trädet löpte genom att taga av en bit bark från trädet. Bærretjän löpar! / barken släpper/, hette det, då trädet savade och det gick lätt att barka träden. Löp bærrek /löpa bark/ kallades arbetet med att skilja barken från stammen.

Utsida och savsida kallades resp. ytter- och innerbark, utsida och savsida.

Ordb.:
löpa sav.

Ordb.:
sida f.

När man kokat brännvin togs dranken och blandades i mjölet för bakning av bröd. Detta bröd kallades drankbrö / drankbröd/.

Ordb:
drankbröd

VII. Bark som foder år kreatur.

aldärrbarrk / albark/ användes efter att ha malits till ~~kröd~~ kreaturen. Barken togs när träden savade och torkades först i solen och sedan i bastun, varpå den knackades eller stöttes sönder och maldes. Man högg ner träden, vilka sedan togos till ved, och gjorde repor i stammarna med en kniv, varefter man rev av barken, vilket var lätt under savningen. Barken knippades och hemfördes omedelbart och knipporna hängdes på någon vägg åt solsidan för att torka.

Ordb:
bark

Barken maldes till mjöl, detta sedan den torkats i bastu, och bultats sönder i mindre stycken. Det erhållna mjölet kallades för barrkmjöl /barkmjöl/. Det gavs åt kor, får och getter, icke åt hästar.

Landsmålsarkivet Uppsala 7406
E. H. Nord. 1934. BJURSÅS
DAL.

Fgl. 19

IX. Andra nödfoderämnen.

Man utfodrade getterna i ganska stor utsträckning med tallris,

detta togs av såväl äldre som yngre tallar. Under vintertiden drog man hem tallriset i mån av behov på en kälke. Som nödfoder åt kor gavs björkris.

Under våren tog man kvistar och skott av lövträd, björk och vide, och gav ohackat åt kreaturen.

Ljungen har använts i ringa utsträckning, men under oår har man måst taga till den som kreatursfoder på våren. Ljungen skars med kniv och hembars i korgar. Den gavs åt kor och småfä och räknades till nödfoder.

Under nödår har sänghalmen givits korna.

Uppteckningar från Bjursås av E.H.Nord, Boda, Ovannmyra efter Bränd Mats Matsson, Björsberg, född 1872.

Landsmålsarkivet Uppsala 7406
E. H. Nord. 1934. BJURSA
DAL.

Frgl. 19